

УДК 330.131.5:005.334:631.11

І. О. Горго,

асистент відділу продажу Україна, Молдова, країни Кавказу, BASF Україна

DOI: 10.32702/2306-6792.2019.5.92

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

I. Gorgo,

assistant sales department Ukraine, Moldova, countries of the Caucasus, BASF Ukraine

ASSESSMENT OF THE EFFICIENCY OF RISK MANAGEMENT IN THE AGRICULTURAL ENTERPRISES MANAGEMENT SYSTEM

У статті представлено результати дослідження ефективності управління ризиками аграрних підприємств Лісо-степової зони України на основі запропонованих концептуальних засад організації системи управління ризиками в системі менеджменту підприємства та моделі нарощення суми інвестицій з використанням комплексної змінної для опису ступеня ризику, розподіленого в часі. Розглянуто властивості системи управління ризиком, важливі при побудові ефективної системи управління ризиками в системі менеджменту підприємств, а саме: системний характер управління ризиком, складна структура системи управління ризиком, висока результативність системи управління ризиком. Запропоновано принципи, які мають бути закладені в систему управління ризиками на етапі її проектування і побудови, з метою її ефективного функціонування. Розкрито особливості абсолютної та відносної ефективності впровадження системи управління ризиками на підприємстві.

The problem of risk management cannot be effectively addressed by a set of individual measures. This task is solved by the introduction of an integrated risk management system that addresses all aspects of the enterprise's activities. It serves as the basis for all management activities. Therefore, the assessment of the effectiveness of the enterprise management subsystem — risk management is very important in terms of developing and taking managerial decisions on the impact on the risks that arise both in the changing macro environment of the enterprise and directly in the middle of the enterprise. An effective system of risk management in an enterprise primarily affects the effectiveness of management of all processes in the enterprise, and therefore provides for stable operation of the enterprise, growth of its potential and significance, competitiveness in the domestic and foreign markets.

The article considers the properties of the risk management system that are important in building an effective risk management system in the enterprise management system, namely the systemic risk management, the complex structure of the risk management system, and its high performance. The principles, which should be incorporated into the system of risk management at the stage of its design and construction, are proposed for the purpose of its effective functioning. The peculiarities of absolute and relative efficiency of implementation of risk management system at the enterprise are revealed.

We have developed and proposed to agrarian enterprises for the implementation of the concept of forming a risk management system whose ultimate goal is to ensure the sustainable functioning of the agrarian enterprise. Also, we propose to apply for forecasting of cash flows from production activity the model of increase the amount of investment using a complex variable to describe the degree of risk, distributed in time. It provides an opportunity to increase the economic efficiency and competitiveness of agricultural production and raw materials production in conditions of uncertainty and to predict the movement of investment funds in all production processes of the enterprise simultaneously and in the long-term perspective, which in turn provides the adoption of effective management decisions or their timely adjustment of investments funds.

Recommendations for improving risk management developed by us have been practically tested in the management of agro-enterprises of the Forest-steppe zone of Ukraine and presented detailed results of the study of the effectiveness of risk management at these enterprises.

Ключові слова: аграрне виробництво, аграрні підприємства, модель, оцінка, ризики, управління ризиками, управлінське рішення.

Key words: agrarian production, agrarian enterprises, model, assessment, risks, risk management, management solution.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Проблема управління ризиками не може бути ефективно вирішена набором окремих

заходів. Це завдання вирішується виключно впровадженням комплексної системи управління ризиками, що зачіпає всі аспекти діяльності підприємства. Система управління ризиком охоплює виконання цілого ряду

управлінських цілей підприємства. Вона виступає основою всієї управлінської діяльності, на її базі будується управлінська стратегія і система контролю. Тому оцінка ефективності підсистеми менеджменту підприємств — управління ризиком є дуже важливою з точки зору розробки та прийняття управлінських рішень щодо впливу на ризики, які виникають як у мінливому макросередовищі діяльності підприємства, так і безпосередньо в середині підприємства. Ефективна система управління ризиками на підприємстві в першу чергу впливає на результативність управління всіма процесами на підприємстві, а значить забезпечує стабільне функціонування підприємства, зростання його потенціалу та значущості, конкурентоспроможність на внутрішньому і зовнішніх ринках.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Управління ризиками як специфічний вид діяльності викликало зацікавленість багатьох вчених як вітчизняних, так і зарубіжних. Серед зарубіжних авторів, праці яких присвячено дослідженню сутності ризику, характеристик методів оцінки його ступеня, проблем управління ризиками на підприємстві, варто виділити В. Беренса, Г. Бірмана, Т. Вільямса, А. Мура, Ф. Найта, Дж. Пікфорда, В. Хойера. Вагомий внесок у дослідження процесу управління ризиками підприємств належить І. Балабанову, Г. Великоіваненку та В. Вітлінському, В. Гранатурову А. Донець, С. Наконечному, К. Семеновій. Системні дослідження з питань ризиковості аграрного виробництва знайшли відображення у працях Є. Хомаківського, О. Николук, А. Руснака, Н. Янkelової та ін. Основними напрямками їх досліджень були методичні підходи до оцінювання ризиків, обґрунтування системи заходів управління ризиками, однак малодослідженим залишається питання оцінки ефективності управління ризиками [1, с. 55—57, 146; 2, с. 61—67]. Це й визначило наукову актуальність та практичну цінність даного дослідження.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження ефективності управління ризиками аграрних підприємств Лісостепової зони України на основі запропонованих концептуальних засад організації системи управління ризиками в системі менеджменту підприємства та моделі нарощення суми інвестицій з використанням комплексної змін-

ної для опису ступеня ризику, розподіленого в часі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Управління ризиками підприємницької діяльності в сучасних умовах являє собою специфічну сферу економічної діяльності, що вимагає широкого застосування на практиці методів аналізу господарської діяльності, оптимізації господарських рішень, страхової справи, психології та багато чого іншого. Основне завдання підприємця в цій сфері — знайти варіант дій, що забезпечує оптимальне для цієї ситуації поєднання ризику і доходу, виходячи з того, що чим прибутковіше діяльність, тим вище ступінь ризику при її здійсненні. Головними завданнями при цьому є:

- виявлення областей підвищеного ризику;
- оцінка ступеня ризику;
- аналіз прийнятності такого рівня ризику для підприємства;
- розробка заходів щодо попередження або зниження ризику тощо.

Ефективність функцій системи управління ризиком багато в чому залежить від швидкості реакції на зміну умов ринку, економічної ситуації та фінансового стану об'єкта управління. Тому в сучасних умовах менеджмент повинен базуватися на знанні стандартних прийомів управління ризиком, умінні швидко і правильно оцінювати конкретну економічну обстановку, на здатності швидко знайти оптимальний вихід з ризикової ситуації.

При побудові ефективної системи управління ризиками в системі менеджменту підприємств у першу чергу слід розглянути такі властивості системи управління ризиком [3, с. 46].

По-перше, системний характер управління ризиком, що передбачає комплексний розгляд сукупності всіх ризиків як єдиного цілого, з урахуванням всіх взаємозв'язків і можливих наслідків. Таке дослідження передбачає розгляд таких аспектів управління ризиком:

- цілісність, тобто орієнтація на загальну оцінку сукупності ризиків і боротьбу з негативними наслідками їх реалізації з урахуванням характеру взаємозв'язку між цими ризиками;
- комплексність, тобто необхідність врахування складності об'єкта управління (сукупності ризиків), включаючи взаємозв'язок між

ризиками, всілякі наслідки прояву ризику і особливості впливу пропонованих процедур на ризик;

— здатність системи до інтеграції нових елементів.

По-друге, складна структура системи управління ризиком, яка передбачає не лише необхідність одночасного аналізу великої кількості ризиків, а й дослідження особливостей взаємозалежності між ризиками, а також можливість її використання для вирішення різних проблем. При такому дослідженні необхідно враховувати наступні аспекти системи управління ризиком:

— багатофункціональність і універсальність, тобто здатність боротися з ризиками різної природи і їх наслідками;

— модульність, тобто можливість використання різних сукупностей процедур управління ризиком в різних ситуаціях;

— багаторівневність, тобто забезпечення відповідної ієрархічної структури прийняття рішень, яка забезпечує адекватний розподіл повноважень і відповідальності [4, с. 148].

По-третє, висока результативність системи управління ризиком, яка відображає здатність досліджуваної сукупності заходів до зниження можливості виникнення несприятливих подій і/ або до подолання їх наслідків. Зазначена система повинна оперативно реагувати на зміну умов, а також генерувати і втілювати в життя дієві рішення, орієнтовані на досить швидко досягнення бажаного результату. Для забезпечення подібних вимог передбачається відповідність системи управління ризиком таким аспектам:

— гнучкість і адаптивність, тобто здатність пристосовуватись до стрімко мінливих умов, висока швидкість реагування, здатність швидко справлятися з несприятливими ситуаціями;

— адекватність, тобто відповідність реалізованих процедур управління ризиком конкретній ситуації, що виражається в здатності оперативно виділяти всі ресурси, необхідні для досягнення поставлених цілей;

— ефективність, тобто здатність долати негативні наслідки виникнення несприятливих ситуацій при мінімальному обсязі відповідних ресурсів [3, с. 58].

Ефективне функціонування системи управління ризиками в системі менеджменту підприємств вимагає дотримання ряду принципів, які повинні бути закладені в неї на етапі її проектування і побудови:

— найбільш повне охоплення можливих сфер виникнення ризиків, максимальне вра-

хування сукупності ризиків з якими потенційно може стикнутися підприємство у процесі ведення господарської діяльності, що дозволяє звести ступінь невизначеності до мінімуму;

— мінімізація спектра можливих ризиків і ступеня їх впливу на діяльність підприємства;

— адекватна і швидка реакція на всі зміни в сукупності ризиків;

— прийняття обґрунтованого ризику, тобто прийняття ризику можливо лише в тому випадку, якщо він ідентифікований і оцінений, вироблений і впроваджений механізм його моніторингу.

Функції, покладені на систему управління ризиком, зумовлюють зміст самого процесу управління підприємством, яке зводиться до такої послідовності дій:

— розробка політики в галузі управління ризиком;

— виявлення факторів ризику і оцінка його можливого рівня, прогнозування поведінки підприємства в цій ситуації;

— розробка альтернативних варіантів дій і вибір найбільш прийнятної і правомірної з них;

— визначення доступних шляхів і засобів мінімізації ризику;

— підготовка та планування заходів по нейтралізації, компенсації очікуваних негативних наслідків ризику.

Аграрні підприємства є базовими елементами аграрного сектору України, який формує продовольчий комплекс і здебільшого визначає рівень продовольчої безпеки. Згідно з нашими спостереженнями, активно впроваджують в систему управління підприємством підсистему управління ризиками переважно агрохолдинги та великі аграрні підприємства тобто ті, діяльність яких характеризується традиційно високим фоном загроз. Середні підприємства функції управління ризиками в основному покладають на структурні підрозділи. Це свідчить наявність елементів управління ризиками.

Отже, незважаючи на недостатність досвіду і відсутність традицій управління ризиками діяльності вітчизняних аграрних підприємств, окремі елементи ризик-менеджменту все ж чітко прослідковуються. Щоправда стосуються вони лише окремих бізнес-процесів (переважно, тих, рівень ризикованості яких є найбільш високим). Однак системний цілісний підхід до управління ризиками в межах всього підприємства при цьому відсутній, ігноруються взаємозв'язки між факторами ризику, вра-

чається можливість одержання синергетичного ефекту від комплексного управління сукупністю ризиків [5, с. 141]. Як наслідок, говорити про високу результативність такого фрагментарного процесу управління ризиками, як правило, не доводиться.

За результатами нашого дослідження, шляхом проведення соціологічного опитування керівного персоналу, нами було встановлено, що управління ризиками на вітчизняних аграрних підприємствах відбувається безсистемно, за принципом "кожен займається своїм ризиком" [6, с. 62]. Так, фактори ризику виявляються структурними підрозділами самостійно та автономно, відносно окремих бізнес-процесів та у відповідності до виконуваних функцій. Так само відбувається аналіз та оцінка ризиків. Лише запропоновані стратегії управління ризиками погоджуються з керівництвом. Проте ці стратегії іноді не вписуються в загальну стратегію розвитку аграрного підприємства. Не говоримо також і про наявність на підприємствах програми управління ризиками.

Це вказує на те, що для аграрних підприємств Лісостепової зони України характерний фрагментарний функціональний підхід до управління ризиками, основним недоліком якої є відсутність цілісного підходу до управління ризиками в межах всього підприємства, ігнорування взаємозв'язку між факторами ризику, а отже, неможливість об'єктивної оцінки їх сукупного впливу на досягнення кінцевих цільових показників діяльності аграрного підприємства. Про ефективність вищезазначеного підходу до управління ризиками на підприємстві, на наш погляд, можна говорити лише тоді, коли спектр ризиків аграрного підприємства містить незначну кількість локальних ризиків, зв'язок між якими відсутній або несуттєвий.

Враховуючи те, що аграрна сфера — високо ризикована галузь економіки України, управління ризиками має бути інтегрованим в загальний процес управління підприємством, неперервним комплексним процесом, координованим керівництвом підприємства та здійснюваний спільними зусиллями всього персоналу задля знаходження оптимальних шляхів досягнення бажаних цілей в умовах небезпек та загроз. У процесі формування системи управління ризиками, на наш погляд, доцільним є врахування особливостей самого підприємства (організаційної структури, розміру, форми власності, організаційно-правової форми створення), а також ступеня впливу факторів зовнішнього соціально-економічного середовища.

На основі вищевикладеного нами розроблено та запропоновано до впровадження концепцію формування системи управління ризиками, кінцевою метою якої є забезпечення стійкого функціонування аграрного підприємства. У нашій інтерпретації, система управління ризиками представляє собою упорядковану сукупність таких заходів, як визначення мети управління ризиком, виявлення ймовірності настання ризикових подій, розрахунку ступеня та величини ризику, аналізу зовнішнього середовища, вибору стратегії управління ризиком та визначення прийомів ризик-менеджменту, необхідних для цільового впливу (нейтралізації або мінімізації) на ризик [7, с. 54].

Для забезпечення ефективної діяльності та розвитку підприємства, необхідно, з урахуванням умов невизначеності, забезпечити ефективне функціонування системи управління ризиками в системі менеджменту підприємства, ядром якої мають бути відповідні економіко-математичні моделі. У попередніх публікаціях [8, с. 76] ми вже зазначали, що питання побудови та практичної реалізації таких моделей, які давали б можливість планувати в умовах невизначеності, здійснювати оцінювання ризиків не отримали належного вирішення.

Кожне підприємство в процесі виробничої діяльності стикається з інвестуванням коштів. Якщо припустити, що при прийнятті управлінських рішень підприємство керується лише двома параметрами (сподіваною нормою доходу та ступенем ризику), то одночасно можна стверджувати, що для підприємства є важливим обчислення теперішньої вартості потоку майбутніх доходів, які воно сподівається отримати протягом відповідного періоду.

Для прогнозування грошових потоків від виробничої діяльності нами розроблено модель нарощення суми інвестицій з використанням комплексної змінної для опису ступеня ризику, розподіленого в часі [8, с. 79]. Така модель дає можливість підвищити економічну ефективність та конкурентоспроможність виробництва сільськогосподарської продукції та сировини за умов невизначеності та прогнозувати рух інвестиційних коштів по всім виробничим процесам (культурам, що вирощуються) підприємства одночасно і на довгострокову перспективу, а це, в свою чергу, забезпечує прийняття ефективних управлінських рішень або вчасне їх коригування щодо інвестування коштів.

За нашими спостереженнями, вагомою причиною, яка стримує процес практичного

Таблиця 1. Аграрні підприємства, на яких впроваджено систему управління ризиками

Назва під-ва	Місце знаходження (область)	Орг.-прав. форма	Земельна площа	К-сть прац. в рослинництві	Продукція, послуги
«Степанки»	Черкаська	ТОВ	3000-5000	32	Зерно / Зернобобові / Кукурудза / Соняшник / Силос
«Кондор»	Кіровоградська	СФГ	5001-7000	41	Пшениця / Ячмінь / Кукурудза / Овес / Рапс / Соняшник / Соя
«Київська»	Київська	А/Ф ТОВ	5001-7000	80	Пшениця / Жито / Кукурудза / Кормові культури
«Аквавіка»	Вінницька	СТОВ	7001-10000	60	Пшениця / Горох / Рапс / Соняшник
«Надія»	Харківська	СТОВ	3000-5000	57	Зерно / Зернобобові / Пшениця / Соняшник / Силос
«Перлина Поділля»	Хмельницька	ТОВ НВА	7001-10000	57	Пшениця / Рапс / Соняшник / Соя
«Поділля»	Тернопільська, Чернівецька	ТОВ	3000-5000	31	Зерно / Зернобобові / Пшениця / Силос / Сіно
«РостАгро»	Полтавська	ТОВ	7001-10000	38	Зерно / Зернобобові / Пшениця / Кукурудза / Соняшник
«Дослідне»	Сумська	СФГ	3000-5000	20	Гречка / Ячмінь / Горох / Кукурудза / Пшениця / Соя / Рапс / Соняшник

впровадження системи ризик-менеджменту на багатьох підприємствах, є складність аналізу його економічної ефективності. Так, якщо розрахунок величини витрат на впровадження системи практично не містить жодних труднощів, то кількісна оцінка результатів, як правило, можлива лише в тому випадку, коли ризик реалізувався. В протилежному випадку встановити, в якій мірі одержаний результат є наслідком зусиль команди ризик-менеджерів, не так просто. Відомо, що при дослідженні ефективності функціонування будь-якої системи розрізняють абсолютну та відносну ефективність. Абсолютна ефективність впровадження системи управління ризиками це по суті її вклад у процес досягнення встановлених цілей. Відносна ефективність визначається співставленням сумарної економічної вигоди (ліквідація втрат, економія витрат, зростання доходу тощо) від впровадження системи управління ризиками до очікуваних витрат, пов'язаних із її впровадженням та забезпеченням її функціонування.

Доцільним є також визначення організаційного ефекту від впровадження системи управління ризиками в аграрному підприємстві, який відображає якість організації системи управління ризиками на підприємстві. Проявом соціального ефекту може бути зростання продуктивності праці, зменшення обсягу ненормованих втрат робочого часу (непродуктивної роботи, порушень трудової дисципліни тощо). Отже, впровадження системи управління ризиками на підприємстві сприятиме прийняттю більш раціональних управлінських рішень в умовах невизначеності, небезпек та загроз, а наявність економічного, організаційного, соціального та інших ефектів свідчатиме про доцільність її практичного впровадження.

Розроблені нами рекомендації щодо удосконалення управління ризиками було практично апробовано при здійсненні управління аграрними підприємствами у 2016 році. Для цього вибірково було обрано аграрні підприємства Лісостепової зони України, зокрема Черкаської (ТОВ "Степанки"), Кіровоградської (СФГ "Кондор"), Київської (А/Ф ТОВ "Київська"), Вінницької (СТОВ "Аквавіка"), Харківської (СТОВ "Надія"), Хмельницької (ТОВ НВА "Перлина Поділля"), Тернопільської та Чернівецької (ТОВ "Поділля"), Полтавської (ТОВ "РостАгро"), Сумської (СФГ "Дослідне") областей (табл. 1).

З метою оцінки економічної ефективності управлінських рішень щодо впливу на ризики:

— досліджено динаміку чистого прибутку досліджуваних аграрних підприємств (характеризує діяльність підприємства щодо ефективного управління своїми ресурсами) (табл. 2);

— обраховано рентабельність виробництва продукції (аналізується з метою визначення тих видів продукції, виробництво яких є рентабельним та на які в майбутньому необхідно орієнтувати виробництво, а також видів продукції, виробництво яких вважається економічно недоцільним, тобто їх виробництво слід припинити);

— розраховано рентабельність власного капіталу (характеризує ефективність використання власного капіталу, показує, якою є віддача на вкладений власний капітал);

— обраховано коефіцієнт платоспроможності (платоспроможність визначається здатністю аграрного підприємства до швидкого погашення своїх короткотермінових зобов'язань (задовольняти платіжні вимоги постачальників, повертати кредити, проводити оплату праці персоналу, вносити платежі до бюджетів і в

Таблиця 2. Результати дослідження динаміки чистого прибутку досліджуваних аграрних підприємств

Назва підприємства	Чистий прибуток, тис. грн											
	2015 рік			2016 рік			2017 рік			2018 рік		
	План	Факт	Абсолютне відхилення	План	Факт	Абсолютне відхилення	План	Факт	Абсолютне відхилення	План	Факт	Абсолютне відхилення
«Степанки»	27423,7	25847,0	-1576,7	10346,8	11278,0	931,2	4433,0	4535,0	102,0	11548,3	16985,3	5437,0
«Кондор»	18271,5	17221,0	-1050,5	24112,8	26283,0	2170,2	17630,5	18036,0	405,5	18100,0	24569,0	6469,0
«Київська»	24040,6	22658,4	-1382,2	24392,6	26587,9	2195,3	23691,6	24236,5	544,9	25681,0	28324,6	2643,6
«Аквавіка»	33153,3	31247,2	-1906,1	33524,0	36541,2	3017,2	29202,6	29874,3	671,7	30259,4	31569,2	1309,8
«Надія»	19730,9	18596,5	-1134,4	15813,3	17236,5	1423,2	18803,5	19236,0	432,5	20546,8	24671,0	4124,2
«Перлина Поділля»	30262,9	28523,0	-1739,9	28428,8	30987,4	2558,6	20156,1	20619,7	463,6	25643,1	31569,4	5926,3
«Поділля»	20289,7	19123,2	-1166,5	19223,9	20954,0	1730,1	16868,3	17256,3	388,0	18562,9	21987,5	3424,6
«РостАгро»	31466,6	29657,5	-1809,1	27405,3	29871,8	2466,5	26923,4	27542,6	619,2	28521,3	32687,3	4166,0
«Дослідне»	1279,4	1205,8	-73,6	5329,0	5808,6	479,6	15480,3	15836,3	356,0	15568,2	16856,7	1288,5

Джерело: розраховано автором на основі статистичної звітності досліджуваних аграрних підприємств.

Таблиця 3. Результати оцінки економічної ефективності управлінських рішень аграрних підприємств щодо впливу на ризики

Назва підприємства	Рентабельність виробництва продукції, %				Рентабельність власного капіталу, %				Коефіцієнт платоспроможності				Коефіцієнт загальної ліквідності			
	2015	2016	2017	2018	2015	2016	2017	2018	2015	2016	2017	2018	2015	2016	2017	2018
«Степанки»	100,8	109,6	127,3	132,4	9,5	16,6	26,0	28,0	0,76	0,87	0,79	0,85	3,8	6,6	3,7	3,2
«Кондор»	101,5	116,1	110,8	115,2	7,0	16,7	29,5	30,2	0,59	0,92	0,86	0,93	1,8	8,6	5,6	4,8
«Київська»	102,7	102,6	138,1	129,8	11,5	13,6	14,2	14,8	0,64	0,75	0,81	0,84	1,9	3,8	3,4	2,7
«Аквавіка»	98,9	116,8	128,9	132,2	6,2	7,8	7,9	8,1	0,61	0,49	0,68	0,75	4,6	4,2	3,7	3,4
«Надія»	134,6	139,2	141,6	147,5	9,4	9,7	11,4	16,2	0,72	0,81	0,87	0,85	2,1	3,7	3,2	3,3
«Перлина Поділля»	89,1	109,2	121,8	126,8	14,2	13,7	15,8	21,3	0,69	0,67	0,73	0,79	6,1	5,6	4,4	3,2
«Поділля»	33,7	86,4	94,1	102,4	4,9	5,7	7,2	8,1	0,48	0,44	0,54	0,62	1,5	1,4	1,8	2,2
«РостАгро»	96,4	98,7	106,9	124,7	12,5	14,7	16,9	22,3	0,68	0,74	0,81	0,87	2,6	2,5	2,9	3,0
«Дослідне»	75,5	83,6	147,6	135,2	24,6	36,4	35,5	38,2	0,56	0,70	0,85	0,94	1,4	0,94	3,4	6,2

Джерело: розраховано автором на основі статистичної звітності досліджуваних аграрних підприємств.

позабюджетні фонди), передбачає можливість забезпечення фінансової стійкості);

— розраховано коефіцієнт загальної ліквідності (дозволяє оцінити здатність аграрного підприємства сплатити свої короткострокові зобов'язання, реалізуючи свої поточні активи (всі оборотні кошти)) (табл. 3).

Отже, за результатами дослідження динаміки чистого прибутку досліджуваних аграрних підприємств, починаючи з 2016 року, бачимо позитивну тенденцію, яка свідчить про зростання рентабельності їх фінансово-господарської діяльності, а це значить, що підприємства ефективно управляють своїми ресурсами, враховуючи фактори ризику.

Показники рентабельності виробництва продукції досліджуваних аграрних підприємств теж демонструють позитивну динаміку, підприємства отримують прибутки, тож можемо стверджувати, що виробництво асортименту зернових та олійних культур цих підприємств є рентабельним, і в майбутньому його не варто змінювати.

Основним показником діяльності топ-менеджменту досліджуваних аграрних під-

приємств є рентабельність власного капіталу, що характеризує ефективність його використання. Даний показник показує, якою є віддача на вкладений власний капітал. В усіх досліджуваних підприємствах рівень рентабельності власного капіталу має позитивне значення. Досить високі показники рентабельності власного капіталу показали СФГ "Дослідне", ТОВ "РостАгро", ТОВ НВА "Перлина Поділля", ТОВ "Київська". На нашу думку, це стало можливим завдяки умілому менеджменту підприємств в умовах невизначеності. Максимізація цього показника — важливе завдання, яке необхідно досягти управлінцям підприємств, адже він характеризує інвестиційну привабливість останніх.

Коефіцієнт платоспроможності вимірює фінансовий ризик, тобто ймовірність банкрутства, джерелами виникнення якого є: часті зміни кон'юнктури внутрішнього та зовнішніх ринків аграрної продукції; недостатній рівень забезпеченості виробничого процесу основним та оборотним капіталом, інституціональні зміни, що впливають на розвиток аграрного підприємництва тощо. Починаючи з 2016 року

практично у всіх підприємства він дещо підвищився і знаходився в межах нормативного значення (0,7—0,9). Це свідчить, що досліджуваним підприємствам досить вдало вдалося вплинути на фінансовий ризик. Перед ними поставили можливості для залучення додаткових інвестицій.

Коефіцієнти загальної ліквідності досліджуваних підприємств знаходяться в межах норми (1,5—2,5). Платоспроможність ТОВ "Поділля" незначна, оскільки значення коефіцієнта його платоспроможності менше 2. Це значить, що все ж таки йому загрожує фінансовий ризик. Причиною цього може бути ускладнення збуту продукції, або ж погана організація матеріально-технічного забезпечення. Виникають сумніви щодо ефективності використання оборотних активів СФГ "Кондор", СТОВ "Аквавіка", СФГ "Дослідне", оскільки їх коефіцієнти ліквідності значно високі.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У результаті проведеного дослідження протягом аналізованого періоду виявлено відносну стабільність, а з 2016 р. значне покращення діяльності досліджуваних аграрних підприємств Лісостепової зони України. Ми вважаємо, що значним поштовхом для цього стало системне запровадження заходів з управління ризиками в системі їх менеджменту.

Виконання поставлених перед аграрною галуззю стратегічних завдань щодо збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, підвищення її конкурентоспроможності, завоювання і утримання своєї ніші на вітчизняному світовому ринках потребує стабільного розвитку аграрного сектору економіки України, а важливою умовою такої стабільності є ведення аграрними підприємствами господарської діяльності відповідно до стратегічних орієнтирів управління в умовах адаптованості до ризиків.

Література:

1. Вітлінський В.В., Великоіваненко Г.І. Ризикологія в економіці та підприємстві. — К.: КНЕУ, 2004. — 480 с.
2. Ризикогенність та страхування в аграрній сфері (теорія, практика): колект. монографія / За заг. ред. д. е. н., проф. Є.І. Хомаківського. — Житомир: Полісся, 2013. — 323 с.
3. Чернова Г.В. Кудрявцева А.А. Управление рисками: учебное пособие. — М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2005. — 160 с.

4. Балдин К.В., Воробьев С.Н. Риск-менеджмент: учебное пособие. — М.: Гардарики, 2005. — 285 с.

5. Семенютіна Т.В. Концептуальні основи формування стандарту ризик-менеджменту діяльності підприємств в Україні. Сталій розвиток економіки. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. — 2013. — № 4 (23). — С. 140—144.

6. Горго І.О. Управління ризиками аграрних підприємств Лісостепової зони України. Економіка та управління АПК. — 2018. — № 2. — С. 55—64.

7. Горго І.О. Концепція формування системи управління ризиками на підприємстві. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. — 2018. — № 11. — С. 44—57.

8. Горго І.О. Моделювання ризику при прийнятті управлінських рішень. Економічний дискурс. Міжнародний науковий журнал. — 2018. — № 4. — С. 74—81.

References:

1. Vitlinskyi, V. V. and Velykoivanenko, H. I. (2004), *Ryzkykologhiia v ekonomitsi ta pidpryiemnytstvi* [Risk in economics and entrepreneurship], KNEU, Kyiv, Ukraine.
2. Khodakivskiy, Ye. I. (2013), *Ryzkykohennist ta strakhuvannia v ahrarnii sferi (teoriia, praktyka* [Hazards of risks and insurance in the agrarian sphere (theory, practice)], Polissia, Zhytomyr, Ukraine.
3. Chernova, G.V. and Kudryavtseva, A.A. (2005), *Upravleniye riskami* [Risk management], TK Velbi, Izd-vo Prospekt, Moscow, Russia.
4. Baldin, K.V. and Vorob'yev, S.N. *Risk-menedzhment* [Risk management], Gardariki, Moscow, Russia.
5. Semenyutina, T.V. (2013), "Conceptual bases of the standardization of risk management of enterprises in Ukraine", *Stalyy rozvytok ekonomiky*, vol. 4 (23), pp. 140—144.
6. Horho, I.O. (2018), "Risk Management of Agrarian Enterprises of the Forest-Steppe Zone of Ukraine", *Ekonomika ta upravlinnya APK*, vol. 2, pp. 55—64.
7. Horho, I.O. (2018), "Concept of formation of risk management system at enterprise", *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannya nauky i praktyky*, vol. 11, pp. 44—57.
8. Horho, I.O. (2018), "Risk modeling in adoption of management solutions", *Ekonomichnyy dyskurs. Mizhnarodnyy naukovyy zhurnal*, vol. 4, pp. 74—81.

Стаття надійшла до редакції 27.02.2019 р.